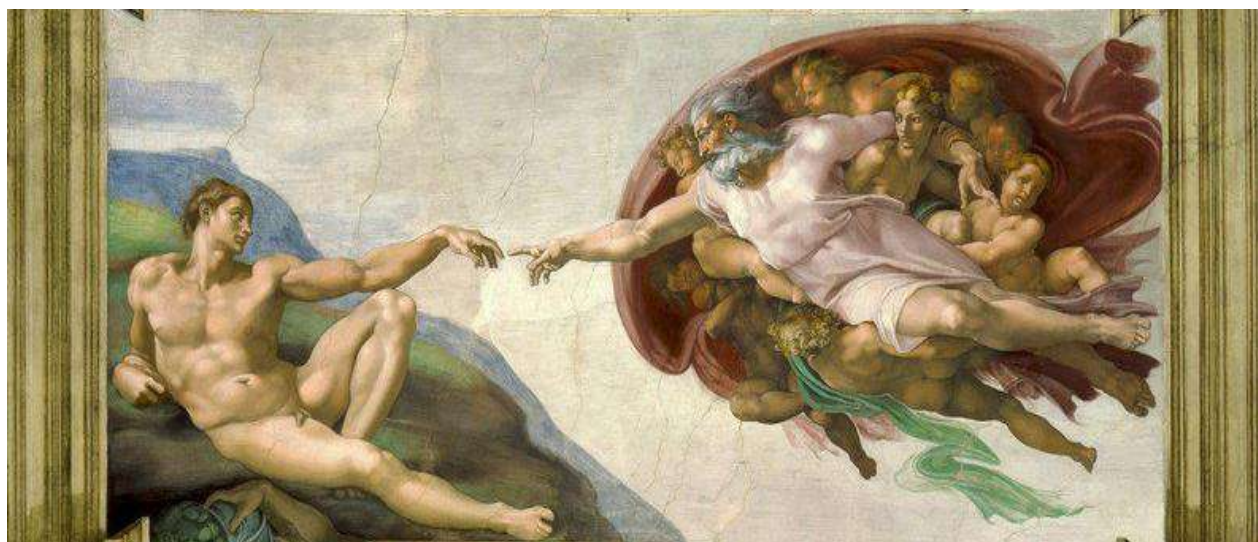

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

**РЕЛІГІЯ, РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА РЕЛІГІЙНІ
КОНФЛІКТИ
У СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Збірник наукових праць
(За матеріалами Міжнародної
науково-практичної конференції
від 27 березня 2025 року)

Житомир – 2025

Міністерство освіти і науки України

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

Інститут філософії імені Г.С.Сковороди

Національної академії наук України

Університет Лойола Мерімаунт

(м. Лос-Анджелес, США)

Інститут культурології та журналістики академії «Ігнатіанум»

(м. Краків, Республіка Польща)

Ризький медичний університет імені П. Страдіня

(м. Рига, Латвія)

Рівненський державний гуманітарний університет

Вінницький національний медичний університет

Імені М. І. Пирогова

Українська асоціація релігієзнавців

РЕЛІГІЯ, РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Збірник наукових праць

*(За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції
від 27 березня 2025 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка,
протокол № 11 від 30 травня 2025 р.*

Редакційна колегія:

*Олег Соколовський, доктор філософських наук, професор;
Наталія Ковтун, доктор філософських наук, професор;
Микола Козловець, доктор філософських наук, професор;
Костянтин Вергелес, доктор філософських наук, професор;
Ірина Панчук., доктор філософських наук, професор.*

Рецензенти:

*Олена ПРЕДКО, доктор філософських наук, професор, професор кафедри релігієзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Наталія ПЩУК, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, біоетики
та історії медицини Національного медичного університету імені Олександра Богомольця;
Вадим СЛЮСАР, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри журналістики та
філософських студій Державного університету «Житомирська політехніка»*

- Р 36 Релігія, релігійна ідентичність та релігійні конфлікти у сучасному світі: зб. наук.
праць / за ред. О. Л. Соколовського. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана
Франка, 2025. 186 с.

У збірнику вміщено статті та тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Релігія, релігійна ідентичність та релігійні конфлікти у сучасному світі». У матеріалах авторів акцентовано увагу на релігійному факторі у глобальній політиці та міжнародних відносинах, особливостях реалізації свободи релігії та віросповідання у сучасному світі, осмисленні релігійної ідентичності в умовах геополітичних викликів і загроз, проблемах релігійних конфліктів у глобалізованому світі та інших актуальних соціогуманітарних проблемах сучасності.

Автори матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наданої у доповідях інформації й точність наведених цитат. Точка зору автора не завжди може співпадати з позицією редколегії.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, студентам, усім зацікавленим філософськими дослідженнями проблем сучасної цивілізації.

ЗМІСТ

1. АНАЛІТИКА РЕЛІГІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР У ГЛОБАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ.

Бойко А.

Релігійний фактор гуманітарної безпеки 6-9

Борейко Ю.

Символічний капітал як інструмент домінування
в релігійному полі..... 9-11

Гула Р., Передерій І.

РІПЦ та «СВО»: духовне «окормлення» агресії армії РФ на початку
повномасштабного збройного вторгнення 11-14

Козловець М.

Месіанство як складова релігійних і політичних міфів 14-21

Требін М.

Концепт «джихаду» в ісламі 21-24

Ковтун Н., Красільнікова А.

Роль видатних політичних діячів та релігійних чинників у розвитку
цивілізацій у розумінні Гюстава Лебона..... 24-27

Сідоркіна О.

Передумови формування сучасного духовно-релігійного простору... 27-29

Заглада В., Кулик Д.

Особливості розвитку інформаційного суспільства та їх вплив на
політичну взаємодію..... 29-32

Яфонкіна І., Жолудь М.

Релігійний екстремізм та міжнародний тероризм..... 32-35

Амма А.

Віртуалізація діяльності релігійних спільнот та відчуження людини
в умовах постіндустріального суспільства..... 35-37

Дрозд Б.

Релігійне відчуження православних в умовах російсько-української
війни..... 37-40-

Пономаренко О.

Експлуатація релігії політичними діячами у світі глобальної
інформації..... 40-44

Шевчук А.

Постправада в ісламському інформаційному просторі:
між недовірою до ЗМІ та релігійними чинниками..... 44-47

10. Самардак М. М. Доктрина «третього Риму» на тлі московсько-російської соціокультурної реальності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Випуск 18. 2004. С.59–63.

11. Українська Релігієзнавча Енциклопедія / під заг. ред. А. М. Колодного, Л. О. Филипович. Київ: 2024. Т. 3. С. 305–307.

12. Штепа П. Московство. Його походження, зміст, форми й історична тяглість. Львів: Вид. «За вільну Україну», 1996. 337 с.

13. Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). Київ: Криниця, 1999. 324 с.

14. Baily Th. The mythmakers of american history. Myth and american experience. N.Y., 1973. Vol 1.

Михайло Требін,
доктор філософських наук, професор
(Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця)

КОНЦЕПТ «ДЖИХАДУ» В ІСЛАМІ

Термін «джихад» (جهاد) арабською означає «старання; старанність; напруження» або «докладання зусиль». Під ним в ісламі розуміється боротьба за віру, яка ведеться в формах: «джихад серця» – боротьба з власними поганими нахилами (вважається вищим у ієрархії докладання зусиль); «джихад мови» – вимога схвально говорити про богоугодне і засуджувати те, що ганить Коран; «джихад руки» – вжиття відповідних заходів покарання стосовно злочинців і порушників норм моральності; «джихад меча» – збройна боротьба з невірними; тому, хто загинув у цій боротьбі уготоване вічне блаженство в раю [1]. Перші два види джихаду ставляться в обов'язок мусульманину в індивідуальній формі і не можуть перекладатися одним на іншого, два останні визначаються імамом із врахуванням можливостей того чи іншого віруючого. Хоча є й інші класифікації джихаду. Наприклад: «джихад ан-нафс» (боротьба за духовне самовдосконалення, із власними недоліками), «джихад аш-шайтан» (протистояння з дияволом), «джихад ал-куффар» (боротьба з невірними), «джихад ал-мунафікін» (боротьба з лицемірами) та «ан-нафір аль-ам» (всезагальна мобілізація) – застосовується при нападі ворога [2]. Згідно з традиційною точкою зору, «джихад із самим собою» є «великий джихад», більш важкий, ніж «малий джихад»

(озброєний джихад). Крім того, на думку ідеологів поміркованого ісламізму, «внутрішній джихад», а саме – виховання, є необхідна умова, через яку потрібно пройти для досягнення «вищого ступеня» релігійної свідомості [3]. В ортодоксальному ісламі інститут «джихаду» не входить до п'яти «стовпів» віри («аш-шахада» – сповідання віри; «ас-салат» молитва; «ас-саум» піст; «аз-закят» – податок на користь бідних; «ал-хаджж» паломництво).

Мусульманські правознавці розрізняють шість типів джихаду в залежності від того, проти кого його слід вести. По-перше, «джихад» можна вести проти «ворогів Аллаха», тобто проти тих, хто загрожує існуванню мусульманської громади; хто переслідує мусульман, а також проти язичників; по-друге, проти тих, хто робить замах на недоторканність кордонів, тобто проти зовнішньої агресії; по-третє, проти «утискувача» (ал-баги – утискувач, володар-тиран); по-п'яте, проти розбійників, злочинців; по-шосте, проти монотеїстів-немусульман, які відмовляються платити податки [4].

За теорією джихаду весь світ поділяється на «територію ісламу» (дар ал-іслам), інакше – «територію миру» (дар ас-салям), і «територію війни» (дар ал-харб). «Територія ісламу» – це будь-яка країна, яка перебуває під владою мусульманського уряду та керована на підставі права (хоча більшість населення може бути тут і немусульманським). Спочатку «територія ісламу» збігалася з межами халіфату, пізніше так іменували всі мусульманські держави. «Територія війни» це всі країни, населені немусульманами «невірними» або й мусульманами, але які перебувають під владою «невірних правителів». Цей поділ не згадується ні в Корані, ні в хадисах пророка Мухаммеда, які вважаються основними джерелами ісламської юриспруденції. Вперше такий поділ запропонував засновник ханафітської правової школи (мазхаба) імам Абу Ханіфа (699-767). Згодом ця концепція була доопрацьована середньовічним авторитетним салафітським ученим Ібн Таймія (1263-1328). Деякі мазхаби визнають ще третю категорію земель – «територію перемир'я» (дар ал-сульх) або «територію договору» (дар ал-ахд). Це немусульманські країни, керовані немусульманськими урядами, які визнали себе васалами і данниками мусульманської держави. Теоретично вважається, що з немусульманськими державами («територією війни») мусульмани перебувають у стані постійної війни; допускається лише укладання тимчасового перемир'я терміном до 10 років, який може бути продовжений шляхом поновлення договору про перемир'я.

У силу певної роз'єднаності ісламського руху на різні напрямки та ідейні течії єдиного тлумачення загальноновизнаної класичної

доктрини «джихаду» не створено. Як не існує і єдиного для всіх мусульман правовір'я. Сказане пояснюється тим, що іслам як ідеологічна система історично формувався та продовжує функціонувати в боротьбі ідей та думок, перебуває в стані пошуків подальшого шляху розвитку. У кожній країні є різні групи, які пропонують свій шлях та виступають за рішення виникаючих проблем з урахуванням запропонованих ними концепцій.

Тому радикальні ісламські фундаменталісти трактують джихад однозначно – як збройну боротьбу з метою поширення та утвердження ісламу у всьому світі, встановлення ісламської держави [5; 6]. Необов'язково, щоб невірні ініціювали напад першими, «достатньо, щоб вони лише мали ознаки тих людей, з якими слід воювати» [7, р. 308]. Завдяки цьому руху в світі створюється уявлення про джихад, як про це писав відомий мусульманський просвітител, засновник партії «Джамаат аль-Ісламія» Абу аль-А'ля Сайїд Маудуді (1903-1979): «слово “джихад” зазвичай перекладається англійською мовою як “священна війна”, стало тлумачитися як синонім певної “манії релігії” і викликати, таким чином, в уяві образ релігійного фанатика, з бородою та палаючими очима, оголеними мечами, які прагнуть вразити невірних ... » [8, р. 1]. На думку самого Маудуді, причини такого спотворення розуміння джихаду криються у поданні ісламу як звичайної релігії та сприйнятті всіх мусульман як представників однієї нації [8, р. 3].

Реформатори-модерністи розглядають джихад як зусилля, спрямоване на моральне вдосконалення суспільства, досягнення соціально-економічних успіхів. З їх точки зору, джихад повинен виконуватися в точній відповідності до шаріату: невинні люди, неозброєні громадяни, жінки та діти не можуть бути вбиті, священні місця інших релігій не можуть бути зруйновані; іслам засуджує викрадення людей, взяття заручників, терор проти мирних мешканців, захоплення грошей супротивника. Джихад вимагає схвалення всієї громади та чіткого визначення ворога як агресора та гнобителя безпорадних жертв — у цьому його сутність в ортодоксальному тлумаченні ісламу.

Але життя значно складніше, ніж себе уявляють теологи, тому ми бачимо в житті скоріше радикальних ісламістів, ніж помірковану і, переконаний, справжню версію ісламу. Хоча, хтось в Корані знайде любов до ближнього, а хтось : «І воюйте на шляху Аллаха... І вбивайте їх, де зустрінете... І боріться з ними, доки не буде більше спокуси, а (вся) релігія належатиме Аллаху» (2: 186, 187, 189) [9, с. 47]. Усе

завжди залежить від людини, стала вона на шлях «джихаду серця», або йде шляхом «джихаду меча», усе залежить від нас...

Література

1. Ali A. K. M. Y. Jihad in Islam : its implications. Rajshahi, Bangladesh : Centre for Islamic Research, 2000. 68 p.
2. Afsaruddin A. Jihad : what everyone needs to know. New York, NY: Oxford University Press, 2022. xii, 208 p.
3. Abbas Y. Philosophy of Jihad in Islam : theory & practice. Lahore: Rational Publications, 2015. 208 p.
4. Mougou A. What is jihad? : toward a theory of jihad in political discourse. New York : Peter Lang, 2023. 75 p.
5. Jalalzai M. K. Global Jihad : Wahabism, Salafism, the ISIS-K, Taliban, PKK, Kurdish Hezbollah, TTP and Tablighi Jamaat. New Delhi, India: Vij Books India Pvt Ltd, 2022. vi, 336 p.
6. Matusitz J. Global Jihad in Muslim and non-Muslim Contexts. Cham: Palgrave Macmillan, 2020. xii, 342 p.
7. Ruthven M. Islam in the world. 2nd ed. New York, N.Y. : Oxford University Press, 2000. xxi, 472 p.
8. Maududi S. A. A. Fundamentals of Islam. Lahore: Islamic Publications, 1975. xx, 263 p.
9. Коран / Пер. с араб. И. Ю. Крачковського. Предисл. к изд. 1986 г. П. Грязневича; предисл. к изд. 1963 г. В. Беляева, П. Грязневича. Москва: СП ИКПА, 1990. 512 с.

Наталія Ковтун,

доктор філософських наук, професор,

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Анастасія Красільнікова,

здобувачка I курсу першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти спеціальності 052 Політологія

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

РОЛЬ ВИДАТНИХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ ТА РЕЛІГІЙНИХ ЧИННИКІВ У РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ У РОЗУМІННІ ГЮСТАВА ЛЕБОНА

Геополітична нестабільність у сучасному світі, зростання рівня агресії і насильства у міждержавних і внутрішньодержавних відносинах, найяскравішим втіленням чого стала російсько-українська війна (2014-2025), спонукає до дослідження ролі політичних діячів,

Наукове видання

**РЕЛІГІЯ, РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА РЕЛІГІЙНІ
КОНФЛІКТИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної конференції
(27 березня 2025 року, м. Житомир)

Відповідальний за випуск: доктор філософських наук
О. Л. Соколовський

Технічний редактор та комп'ютерна верстка:
О. Л. Соколовський

Надруковано з оригінал-макетів авторів

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17А
Тел. 063 101 22 33, E-mail: printinzt@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції України
серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.

Підписано до друку. 2025 р.
Формат 60х84/16. Ум. друк. арк.10.5. Папір офсетний.
Наклад 100. Зам. № 242